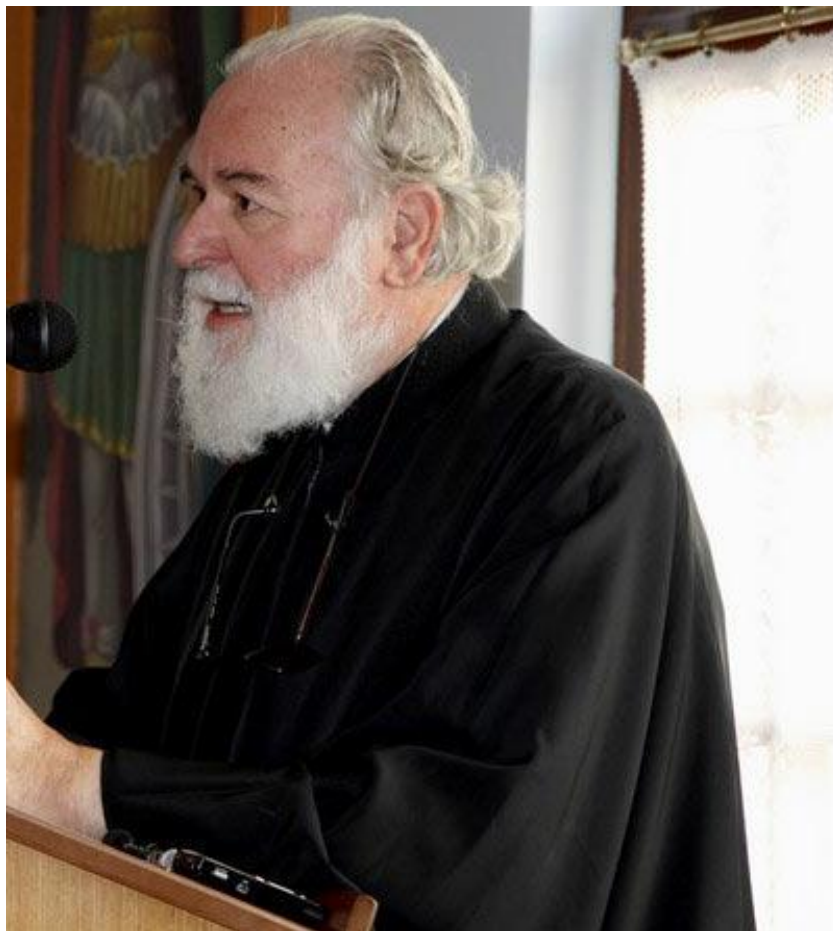

ПРЕДАНИЕ-ТРАДИЦИЯ И ОБНОВЯВАНЕ В ПРАВОСЛАВИЕТО

Автор: Проф. протопр. Георгиос Д. МЕТАЛИНОС

Превод от гръцки: дякон д-р Петър П. СИМЕОНОВ

Редакция: Анула Христова. Снимка: www.egolpion.com

Темата за „традицията” или „преданието”¹ днес е отблъскваща, особено що се отнася до икуменическите връзки и още повече, когато традицията се отъждествява с консервативното привързване към миналото. Обратно, буквално опиващи днес звучат думите за прогрес, обновление, промяна. Разбира се,

¹ В гръцкия език за думите предание и традиция се ползва една - *пара́δοση*. Така по-директно се предава и динамичността на понятието „традиция”, което има смисъл на „предаване” на нещо. Затова и преводачът в случая предпочита думата „предание”, която директно насочва към богословския аспект на текста: *бел. ред.*

терминът „*промяна*” от времето на Френската революция (1789 г.) е станал главен лозунг на социалистическата идеология, поне както днес го живеем ние в Гърция. Докато традицията модернистите свързват с изоставане и назадничавост. Обаче! Нищо в нашето ежедневие не започва от нулата. Във всяко нещо от живота ни винаги има някакво минало, върху което се гради настоящето, за да има и бъдеще.

По-долу ще обосновем значението на термините предание (традиция) и обновяване.

А) ПРЕДАНИЕТО

1. Същност на преданието

Предание за нас православните е продължението на живота на Църквата като Тяло Христово в историческото време, на църковния живот в Христа в неговата съвкупност от вяра, дела и подвизаване.

Животът в Христа е начин на съществуване, който бе въведен в света от Божия Син - Божието Слово, „*невъплътено*” в Стария Завет и „*въплътено*” като Богочовек в Новия. Това е онзи живот, който може да води до единственото и вечно предназначение на човека – обожението.² Следователно, предание не означава предаване на всяко следващо поколение на една „мъртва” или безплътна идеология, а на един опит, в който именно в Дух Светий „*се продължава*” животът на Христа чрез Неговите светии. Тази „*духоносен*” живот във всеки един исторически момент се явява в лицата на светиите ни като жива реалност, която коренно се отличава от живота на света без Христос, и той е който съставя самоличността на Църквата. Така се обясняват и думите на блажени Августин, с които назова Църквата: „*Христос продължаван през вековете*”, т.е. Христос, Който продължава да живее и да действа вътре в историята. Следователно, църковното предание не се отъждествява с механичното пренасяне на едно кодифицирано учение, а е постоянно предаване от поколение на поколение (*Trans-do, Traditio*) на живия в Църквата, в Дух Светий Христос, Господ и Бог наш.

² Достигане на уподобяването на Бога, което е светостта: *бел. ред.*

За св. ап. Павел преданието означава непрекъснато приемане и предаване на Христос. Такъв смисъл имат и думите му: *„Аз ви предадох най-напред онова, което бях и приел”* (1Кор. 15:3), в които става дума за Светата Евхаристия. Църквата съществува в света, за да дава във всяко време свидетелство за „своя” Христос, както и Христос дойде в света *„за да свидетелствува за истината”* (Йоан. 18:37). Това е вследствие на дълбока вътрешна нужда за живота на Църквата. Всяко поколение, което чрез Светото Кръщение встъпва в Христовото Тяло има нуждата да получава Единия, истинен и истински Христос, за да има и то възможността да се спасява в Христа, както и да предава на свой ред Единия и истинен Христос (1Йоан. 5:20), без изменение и промяна, на следващите поколения, за да и те могат да се спасяват, водени по пътя на просветлението в Светия Дух и обожението. Ако от една поместна църква не се приема Единият истински Христос, се губи възможността за спасение. Именно това се случва с ересите, които нямат преданието на Църквата. Точно тук обаче ясно проличава тъждествеността на преданието с *„апостолската приемственост”* в Църквата. Това е приемането на целия Христос според познатия тропар за свещеномъченик, и особено епископ: *„И нрѣвомъ причѣстникъ, и престѣломъ намѣстникъ апѣстоломъ бѣвъ”*. Епископът не наследява само *„престола”* на апостолите, но участва и в начина им на живот, за да бъде след апостолите апостол.

Тази духовна щафета се изразява символично, но и реалистично, чрез едно особено централно събитие на църковния живот. По време на ръкоположението на презвитер, веднага след освещаването на Честните Дарове, епископът предава от името на цялото събрание на новоръкоположения Светия Хляб-Христос, казвайки му: *„Прѣимѣ залѣгъ сѣй и сохрани его цѣль и невредѣмъ до послѣдняго твоегѣ издыхѣния, о нѣмже ѣмаши истязанъ бѣти во вторѣе и страшное пришествѣе великагѣ Гѣспода Бѣга и Спѣса нашегѣ Иисуса Христа”*. Това е най-разтърсващият момент в живота на свещеника, който с ръкоположението си *„приема”* Христос и е призован да Го предава (на дело и живот) непорочен и непроменен (т.е. православен, а не еретически раздробен) на своя Съдия. Несъмнено, по-красноречив израз на факта на преданието не може да съществува!

Според св. Иринея Лионски (II в.), познат в Църквата като „*Богословът на преданието*”, защото развил богословието на преданието, само в Едната Църква - Съборната, тъй като тя пази целия Христос (*totus Christus*) - е възможно да се открие едното и единствено истинно „*предание на Христос*” и на апостолите Му, и да се приеме в историческо време, защото самата Една и истинска Църква е автентичното предание. Освен това, за светия отец автентични носители и живи свидетели на преданието (трябва да) са епископите (презвитерите), които за Църквата имат по-голямо значение и от Свещеното Писание, понеже представляват непоклатимата гаранция за чистотата на преданието. Предание и епископи се свързват неразривно и в това именно се състои огромната тяхна отговорност, както и на презвитерите, в историческото продължение на Църквата.

Това е причината, според св. Иринея, поради която, въпреки практическите разлики при Поместните църкви по света, съществува единство на преданието, изразяващо се в единство на вярата и живота. Разликите в езика, в културата и т.н. не могат да разклатят съществуващото в цялата Църквата единство на преданието, което се съхранява чрез единното христоцентрично убеждение (срв. Рим. 15: 6-7).

2. Предание и съборност

Преданието на Църквата е пряко свързано с нейната съборност, с нейното Православие като чистота и пълнота на запазената в нея Вяра. Църквата във всяко време остава съборна, когато през целия си живот запазва предадената от Христос Истина. Единствено като „*общество на светии*”, богонаставени и дерзаещи за просветлението и обожението на вяраващите, Църквата запазва съборността, а заедно с това и самоличността си. А това означава, че е приет целият Христос и Той живее в Църквата, в Своето Тяло, като „*път, истина и живот*” (Деян. 2:42 сл. и 4:32 сл.). Ако Христос, който дадена Поместна църква „*предоставя*”, не е „*цял*”, то тази Поместна църква не е съборна, защото тогава този Христос, който живее в нея, не е Христос на (апостолското и светоотеческо) предание. Преданието на Църквата се подсигурава чрез нейната съборност, но и съборността (православността) на Църквата се реализира чрез преданието ѝ. Различните ереси живеят свое собствено (лъже)предание, което не може да се отъждестви с едното

предание на Църквата, защото е „измамно предание”, което не е Христово, а „човешко” (Кол. 2:8).

3. Носители на преданието

Присъствието на истинния Христос, като „пълнота” на преданието, се разкрива вътре в историята чрез словото и делата на светиите ни, автентичните ученици Христови и чедата на Неговата Църква. Животът на всички наши свети Отци (и Майки), в цялата му пълнота, представлява правата линия на църковното предание. Затова, за нас „православните” една църква без свети е немислима. Следователно, всяко понятие за „пост-светоотеческо” богословие и поддържане на някакво богословие и предание извън апостолско-светоотеческото продължение, отвежда до едно друго християнство, което е чуждо на християнството на Христос и Неговите апостоли и което следователно, ако не е изцяло еретическо, е поне клонящо към ерес.

По този начин става разбираемо и как някой става носител на преданието в Христа. Това не е възможно да стане интелектуално или чрез факултетно образование. Интелектуалното занимание с преданието, както е в един Богословски факултет, може само въвеждащо да ориентира някого по отношение начина на църковното битие, но не и да го посвети в него. Това става чрез прилагане на църковния опит. Църковното предание не се учи, както се учи някакъв факултетен предмет. То се живее, като се влезеш в него така, както монахът послушник влиза в живота на своя манастир. В Православието самото богословско съждение е православно тогава, когато е на основата на практическия опит. Това е и богословският метод на светите Отци. Догматът, като академично учение, е плод и израз на този опит и се преподава във факултетите ни, за да участваме и ние в движението на светиите към обожение. Тоест, един Богословски факултет не е главното място на преданието. Но това е манастирът, когато разбира се той спазва църковното предание, а не е придобил светски характер. В общежитийния манастир, дори и в най-несъвършената му по човешки общност, се преживява църковното богословие, подобно действието на вдишването като жизнена функция. „Божията Църква не живее от възгледи и идеи, а от опита на светиите”, казвал

сръбския светител Николай Велимирович, митрополит Охридски. Църковното предание функционира там, където съществува изживяване на светостта. Настоящото на Православието не удостоверява своята православност чрез някаква безплодна и безплътна връзка с църковното минало, а чрез плодното нейно преживяване във всеки един момент и страна от църковния живот. Пророци, апостоли, свети Отци (и Майки) са винаги редом с подвизаващите се православни, тържествуващата Църква е редом до войнстващата във вечното настояще на Божието царство.

Текстовете, които с времето са придобили в Църквата догматико-символично значение, са свидетели на преданието. Но те никога не бива да се разбират като изключителните негови носители. Текстовете просто припомнят преданието и посочват неговите граници, като не го подменят чрез превръщането си в някакъв „хартиен папа“.

4. Предание и форми

На Запад липсата на връзка със светоотеческото предание довело до схващането, че Православието представлява един стерилен консерватизъм, който се изчерпва в спазването на неизменни образи и форми на миналото. Така Църквата, в случая Православието, се разбира като някакъв музей на преданието. Няма да твърдим, разбира се, че такива консервативни тенденции няма и в православното пространство. Те всъщност представляват еретически възгледи, които под дрехата на Православието отричат същността му, която е движение „*в обновен живот*“ (Рим. 6:4), постоянно обновление на всичко, но в Христа и в единение с Него.

Сляпото привързване към минали изразни средства няма връзка с Православието. Консервативността попада в плен на модели, които абсолютизира. Докато Православието е съгласие на миналото и бъдещето в едно настояще, което може да се изразява според своите си форми и начини. Какъв е обаче критерият тук? Когато напр. формата, като външен елемент, е абсолютно необходима за изразяването на дадена страна от църковното предание или пък когато една нова форма не е в състояние да изрази в цялост и точност сотирилогичното

съдържание на преданието, то тогава спазването на старите форми е абсолютно необходимо. Това най-пряко важи за догматическата терминология на Църквата. Промяната на древната догматическа терминология ще доведе до объркване на нещата относно вярата и до опасността да бъде подменена основата на спасението. Един неясен израз на вярата (на догмата) създава фалшиво мъдруване и рискува самото спасение. Затова покойният о. Йоанис Романидис (1927-2001), най-големият православен догматик на XX в., сравняваше догмата с лекарска рецепта, която трябва навсякъде и винаги да се формулира с една и съща терминология за да се избегнат всякакви опасни последици.

Необходимо е и да се прави разграничение между предание и обичай. Св. Киприан (†258) правилно забелязал, че „*Господ е казал „Аз съм истината”, а не е казал „Аз съм обичаят” (Consuetudo)*” (PL 3, 1103 B). Най-голямата опасност за Православието е превръщането му в табу, т.е. боготворенето и мумифицирането на историческите образи в него, в резултат на което се получава типологизиране и типокрация, т.е. ритуализация (*Ritualismus*) и подмяна на благочестието с фарисейска набожност. Тази опасност обаче се избягва с правилното функциониране на обновлението в живота на Църквата.

Б) ОБНОВЯВАНЕТО

1. Изисквания на времето

Понятието „*обновяване*” през последните десетилетия взе връх и в Православието, като днес става още по-ярко с разпространението на т. нар. „пост-светоотеческо богословие”. Църквата се разбира като една чисто светска величина, която трябва да приема всичко, определяно като необходимо подобрене и „прогрес”. От времето на Втория Ватикански събор (1962-1965) терминът „*aggiornamento*” (осъвременяване, модернизирание) стана общ лозунг, който върви успоредно с политическия лозунг за „промяна” на съвременните общества.

Нуждата от подновяване на методите на църковното мисионерство, за да се постигнат очакваните плодове, преминава в разбирането за нуждата от едно основно обновяване „*на Църквата*”, в един „*постоянно и неудържимо променящ*

се свят”. Този лозунг го изживях и аз, когато следвах в Германия (1969-1975). Тук се налага православният човек да си даде отговор на следните въпроси: а) Какво е това, което може да се обнови (или промени) в Църквата? и б) Кое може да е истинското обновително учение?

2. Православно разбиране за обновяването

В Църквата съществуват съвместно два елемента: нетварно и тварно, вечно и временно, божествено и човешко. Първият е това, което освещава и спасява, а вторият е това, което се освещава и се спасява. Божественото при това е неизменно. Ако трябваше и то да се изменя, тогава светът не би имал във всяко време същата възможност и сигурност за спасение. Понеже човешкият елемент не се спасява автоматично и магически, а само съзнателно и то чрез своето „съдействие”, тогава е възможно да става дума за обновяване и в богочовешкия организъм на Църквата. То обаче се извършва не в божествения ѝ елемент, а в човешкия, който живее в света и греха, подлежи на процеса на повреда и има нуждата от постоянно „покаяние” и „обнова” (Тит. 3:5).

Православието не говори за обновяване на самата Църква или на живота ѝ, защото Църквата остава винаги „нова твар” и животът ѝ, като Тяло Христово, е животът на Христос и на светиите Му. Това, което живее действително в Църквата, живее в Христа и като „нова твар” (Ефес. 5:27) не се нуждае от обновяване. Онова, което овехтява и състарява човека е грехът (Евр. 8:13). Затова обновяване всъщност означава постоянно освобождаване от гнета на греха. Този процес на постоянно обновяване св. апостол Павел поставя като изискване за живота на християните: „...да се обновите с духа на своя ум и да се облечете в новия човек, създаден по Бога в правда и светост на истината” (Ефес. 4:23-24).

Следователно, единственото, от което като подвизаващи се вярващи ние се нуждаем в живота си, е едно постоянно завръщане към истината в Христа, от която отпадаме с греха. Това наше обновление действа като „изправяне” и се състои в постоянното единение с Христа, извора и гаранцията на новия живот. Ново е това, което живее в Христос (2 Кор. 5:17 сл. - Ефес. 4:22 сл.). Нова твар означава вярващият да съществува „в Христа” и да живее „в Него”.

Освен това, обаче, има съществена разлика в начина, по който светът и Църквата разбират и използват термина „обновяване”. За света „новото” е темпорална категория. За Църквата обаче е качествена и духовна такава. От друга страна, в „семантиката” на света „нов” има относително значение. „Новото” взема всеки път мястото на нещо друго, за да се замести и то на свой ред от нещо друго, тъй като нищо в този свят не може да стои над закона на времето. В Църквата обаче говорим за вечното ново и това е Христос, новият Адам, всякога „новият човек”. Христос и „ония, които са Христови” (Гал. 5:24) - светиите - не остаряват никога. Христос е „новото” само по себе си, абсолютното ново, от което имаше нужда светът, за да се спаси, да превъзмогне смъртта и греха. Следователно, това, което пребивава в Христа е също ново, както доказват нетленните мощи на светиите ни. Какъв е изводът? Автентичното обновяване, както го разбира Църквата, не е повторното заместване на старото с нещо по-ново, но пребиваването в Христа, продължаването на съществуването в благодатта на триединния Бог и в единството с Христос чрез правилната вяра и постоянното пребиваване в спасителната Христова истина.

В) ВЗАИМОДОПЪЛВАНЕТО НА ПРЕДАНИЕТО И ОБНОВЯВАНЕТО

В Православието винаги съществува възможността за допълваща връзка между преданието и обновяването. Преданието, като продължение на „*вярата, веднъж завинаги предадена на светиите*” (Иуда. 1:3), не трябва да бъде разбирана статично, а в динамиката, която ражда благодатта на Светия Дух. Църквата във всяка нова среда или състояние (културно, времево) трябва да осигурява подходящите предпоставки, така че да става възможна адаптацията на човека към преданието ѝ, със всички спасителни последици за новите ѝ членове. Затова светиите ни никога не стават защитници на един статичен консерватизъм, но демонстрират автентичния обновленски дух в отговор на новите нужди на църковното тяло. Една такава практика е особено характерна за религиозното

пространство. Нека си припомним замяната на кондака с новото съставянето на канон през VIII в., честото съкращаване на богослужебните последования и т.н.

Към този обновленски дух спада и употребата на изразни средства на новата мисионерската среда за повторно изразяване на Църквата, така че да се обоснове многообразието чрез смесване и съчетаване на образи, непротиворечащи си обаче помежду си. Тоест, в този случай става дума за преизказване на едно цялостно предание, със средствата и начините, които се налагат от новата мисионерска среда и обстоятелствата на времето. Характерен пример в тази посока е богословието на св. Григорий Палама, което представлява повторно изразяване на богословието на отците Кападокийци, на св. Дионисий Ареопагит и св. Максим Исповедник; или пък богословието на св. Марк Ефески (†1444) и св. Никодим Светогорец (†1809), което от своя страна е преизказ на богословието на св. Григорий Палама и на по-древните отци на Църквата. Най-характерен обаче, понеже се осъществява в едно космогонично време, е примерът на св. Козма Етолийски (†1779), където в простотата и скромността на формата той поднесъл на поробеното християнство автентичното апостолско и отеческо предание на Църквата.

В тази връзка трябва да се каже, че ереста представлява новаторство, а не „подновяване“. Тя е модернизъм, а не обновяване, и затова подменя целия църковен живот. Трябва също да се отбележи, че не православните са консервативни, а еретиците. Например, древните ереси (арианство, несторианство, монофизитството и т.н.) се опитали да съживят и да укрепят остарели и отменени и от самия Христос философско-обществени възгледи и мнения (платонистки, аристотелеви, неоплатонистки), представяйки ги като християнско богословие и учение. Това, което се представя от ересите като обновяване не е било (и не е) нищо друго, освен жалка ретроградност. Обратно, отците от IV в., използвайки дискредитирания от Савелий термин „*единосъщен*“, за изразяване връзката на Трите Лица на Бога (според него Те имат слята божествена същност),³ доказали

³ Става дума за Савелий Ливийски, епископ на Птолемида пентаполска (III в.). Защиатавайки божеството на Сина, против теорията на субординацията, и желайки още повече да докаже равенството Му с Отца, Савелий стигнал до отричане на ипостасната разлика между Лицата на Св. Троица. Той проповядвал смесване и сливане в едно на трите Лица като приемал в Троицата едно триименно лице и една ипостас. Твърдял също, че Бог се преобразявал, като в разни времена приемал различен вид и се явявал в различни лица (Вж тълкуванията на Зонара и еп. Никодим на

решителния дух на светиите ни. Обновителното им дело във всяко едно време функционира като „*еволуция*” (лат. *evolutio*, т.е. прогрес), а не като „*революция*” (лат. *revolutio*, т.е. преобръщане).

По този начин светоотеческото обновление намира богословска опора в примера на Богочовека и наш Спасител. Христос като „*Пратеник (Апостол)*” (Евр. 3:1) на Бога в света, *въплъщавайки се „понижи себе си”* (Фил. 2:7) и „*въчовечавайки се ни обнови*” (според химнографията на Рождество Христово),⁴ за да стане изкупително наш причастник. Неговото въплъщение бе „*превеждането*” Му на наш „*език*”, за да може светът да Го приеме. „*Понизяването*” Му обаче съвсем не означавало напускане на божествеността Му, „*понеже в Него телесно обитава всичката пълнота на Божеството*” (Кол. 2:9). Нима и днес не става нещо подобно от страна на Православието към местата за мисионерство: напр. в Азия, Африка, с употребата на местните езици за разпространението му? Нима именно това не се случи и с проповядването на християнското благовестие в славянския свят от солунските братя св. св. Методий и Кирил през IX в.?

Следователно, пространството, в което проблемът с обновяването придобива за Църквата най-голяма острота, е именно мисионерството. Грижа на Църквата като Православие е нейният успех в мисионерството, вътрешно и външно. Това означава, че „*запазването*” (2 Тим. 1:12) на преданието ѝ, което произхожда от дадена определена епоха, мирогледът и обществено-духовната рамка, на която то е вече събитие от миналото, ще докосне сърцето и ума на хора от друга епоха и културна среда. Казват, че все по-различното наше време изисква преосмисляне на „старото” и нова преформулировка според неговите термини. Проблемът е, следователно, как Църквата да продължи всякога да предоставя своя Христос, а не да изпадне в ерес, предлагайки на света един Христос, който не съществува.

Относно метода на този процес св. апостол Павел поставя един закон, който Църквата следва вярно в своето мисионерско дело: „*За всички станах всичко,*

Първо правило на Втория вселенски събор). Савелий бил отлъчен от Църквата за пръв път по времето на папа Калист I /218-223/, а след това и от Александрийския (261) и Римския (262) събори, с дейното участие на св. Дионисий Александрийски († 264/5): *бел. прев.*

⁴ „*вочелоловѣчса обновѣл ѣсть насъ*”: Песен 2 от Канона на Рождество Христово: *бел. прев.*

щото по какъвто и да е начин да спася някои” (1 Кор. 9:22). Думата „*всичко*” естествено не означава някаква вътрешна промяна на апостола, а употреба на подходящите средства и начини, без да се променя същността на самата проповед. Ако обаче съществува опасност от такава промяна, тогава средствата ѝ не се сменят, но се подпомагат приемащите я в привикването им към тях и в тяхното разбиране.

Пътят на Православието минава между теснините, от една страна, на усвояването му от света и от друга, на отричането и отхвърлянето на „езика” на света и следователно и на сближаването с него. Съществуват обаче граници, които Православието не трябва да престъпва в своя исторически път. Това е постоянното му дистанциране от уплашеното фарисейство и равнодушното садукейство, слепия консерватизъм и необуздания модернизъм. То трябва да съществува в света, за да бъде приемано и да предоставя спасение и затова е длъжно да бъде всякога отворено, но същевременно и критично към света. Само така то няма да „*се съобразява*” със света (Рим. 12:2). Постигането на този успех е възможно само в Светия Дух. Чистото обновяване в живота на Църквата предполага придобитото ново да е единосъщно със старото. А това е, за да има едно продължение в живота на Църквата, т.е. да се запазва нейното преданието, което е „*светлината*” и „*надеждата*” на света.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

1. В православното предание се избягва всяко двойствено разбиране на връзката предание-обновяване. Понеже не става дума за взаимоизключващи се, а за взаимодопълващи се понятия, когато църковният организъм откъм своята човешка, разбира се, страна функционира правилно. Когато преданието и свързаното с него светоотеческо учение функционират правилно, тогава преданието постоянно се обновява и ражда предание, според светоотеческото слово: „*Пребиваващият в него обновява всичко*”. Затова и обновяването бива прието, но само като търсене на истинското значение на преданието.

2. Църквата, като Тяло Христово, не познава противопоставяне, както се твърди, на старо и ново, защото това е опасно. Това, което (трябва да) интересува църковното пастирство е дали Църквата предлага същата благодат „*вчера, и днес, и во веки*” (Евр. 13:8), осъществявайки неизменната си цел: осветяването на нейните членове.

3. Само „*родените от духа*” (Йоан. 3:6), т.е. светиите, може да осъществят истинско „*възраждане*” и „*обновяване*”, не на Църквата, която като общество на светии никога не остарява, а на онези, които се борят с греха и вредата от упадъка на вярващите.

4. По-застрашително обаче за идентичността на Църквата е сътрудничеството и отъждествяването на обновителните тенденции с течението за модернизиране. Тоест, вместо слабо свързаните с живота на Църквата да станат „*тяло Христово*” чрез пълната (т.е. „*напълно*”: 1 Сол. 5:23) им адаптация към нея, се цели тяхното съблазняване чрез стремящи се към светски тип „обновления”. Но това е пътят към света (към осветскостяване), а не към Църквата (към въцърковяване).

Докладът бе представен на 8 септември 2011 г. в Планарната зала на Община Варна, по време на богословската конференция „*Възраждането на духовния живот на личността*” в рамките на *Седмицата на православната книга* (5-11 септември 2011).
Публикува се тук с изричното съгласие на неговия автор.